1135. ԽԱՉՔԱՐ. ընկած Ագեցի գյուղատեղի կիսավեր մատուռի կողքին, Մուխանց ջրաղացի մոտ, թիկունքին կնոջ և երեխայի խորաքանդակ, որոնց շուրջը 17 տող.

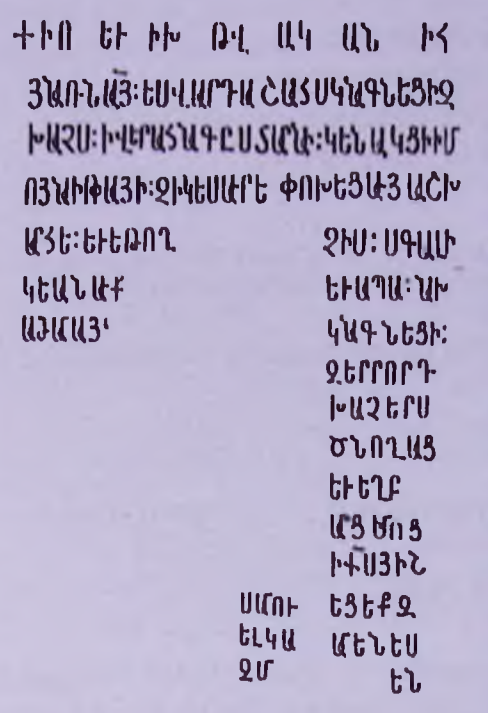

Ի :Ո: ԵՒ Ի:Խ:(1191) ԹՎԱԿԱՆԻ|Ն| Յ|ԱՅՈՑ|
ՅԱՆՈՒՆ ԱՅ ԵՍ՝ ՎԱՐՊԱՇԱՅՍ, ԿԱՆԳՆԵՑԻ Ջ-
ԽԱՉՍ Ի ՎԵՐԱ ՅԱՆԳԸՍՏԱՐԱՆԻ ԿԵՆԱԿՑԻ ԻՄ-
ՈՅ ԱՆԻՈՓԱՅԻ, ՋԻ ԿԵՍԱՒՐՈ ՓՈԽԵՑԱՒ ՅԱՇԽ-
ԱՐՅԵ ԵՒ ԵՓՈՂ ՋԻՍ ՍԳԱԼԻ
ԿԵԱՆԱՒՔ, ԵՒ ԱՊԱ ՆԱԽ-
ԱԺԱՍԱՅՆ ԿԱՆԳՆԵՑԻ
ՋԵՐՐՈՐԴ
ԽԱՉԵՐՍ
ԾՆՈՂԱՑ ԵՒ
ԵՒ ԵՂԲ-
ԱՐՑ ԻՄՈՑ:
Ի ՔՍ ՅԻԾ-
ԵՑԵՔ Ջ-
ԱՄԵՆԵՍԵ|Ա|Ն:
ՍԱՄՈՒ-
ԵԼ ԿԱ-
ՋՄ|ՈՂ|:

Հրատ. Ավագյան, ՎՊ, 156 (առաջին 7 և վերջին 3 տողերը). Շահինյան, ՄՀԿՀ, 41:

Ծանոթ. Ավագյանը և Շահինյանը ննջեցյալի անունը կարդացել են Անիփա՝ թեև Փ-ն փորագրված է Ո-ի աջ ստեղնի վրա:

ՋՈՒԽՏԱԳԵՂՑԻ (զույգ եկեղեցի)

1136. ՋՈՒԽՏԱԳԵՂՑԻ. առաջին մատուռի հյուսիսային պատին, վերևում, 3 տող.

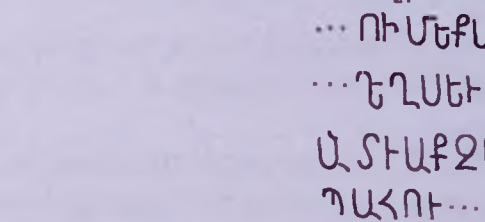

…ՈՒ ՄԵՓՄԵՂՈՒՅԵԼՔԱՌԱՅՓՈ
…ԴՂՍԵՒ ՀՈՒՍԻՆԻՄՓՈՒՐԹԽ
ԱՏՒԱՓՋՄԵՐՀՈԳՈՅ
ՊԱՀՈՒ…

[ԹՎԻՆ] ՈՒ (1171): ՄԵՔ՝ ՄԵՂՈՒՑԵ|Ա|Լ ՅԱՌԱՅ ՔՍ|Ի|
ԴԵՂՍ ԵՒ ԱՄՈՒՍԻՆ ԻՄ ՓՈՒՐԹ|ՈՒ|Խ-
ԱՆ, ՏՒԱՔ ՋՄԵՐ ՀՈԳՈՅՆ
ՊԱՀՈՒ|ՍՏՆ|:

Ծանոթ. Թվատառերի միավորն իսպառ ջնջված է, որն էական փոփոխություն չի բերում: Թիվն առհասարակ երկմտելի է: Այս և հաջորդ չորս արձանագրությունների գրչագրերը վերցված են Լ. Բարսեղյանի հավաքածուից:

1137. ՋՈՒԽՏԱԳԵՂԻ. Նախորդից քիչ ներքև, 2 տող.

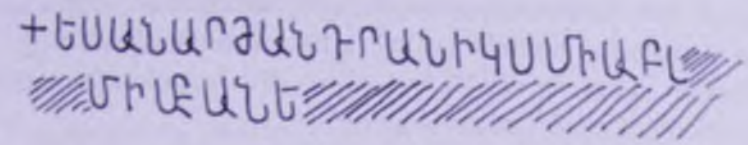

ԵՄ՝ ԱՆԱՐԺԱՆ ԴՐԱՆԻԿՍ, ՄԻԱԲԱ-
...[ՄԻԱԲԱ]ՆԵ[ՑԱ]...

Ծանոթ. Պալատական, թագավորական սպասավոր, հարազատ դարձած *դրանիկն* օգտագործվում է նաև անձնանուն՝ ինչպես *վանական, շահնշահ, իշխան* և այլն: Կրկնություն դիտված հատվածը գուցե և սխալ վերծանության արդյունք է:

1138. ՋՈՒԽՏԱԳԵՂԻ. Նույն մատուռի արևմտյան պատին, բարձրուստ, քիվի վրա, 4 տող.

ԻՆԻ ՍԲ	ԻՆԻ ՍԲ
ԿԱԱՊԵՏՍԵՒՄԻԱԲԱՆՔՍՈՒՆ	ԿԱՐԱՊԵՏՍ ԵՒ ՄԻԲԱՆՔՍ ԷՏՈՒՆ
ՄԵՋԻՀՈԳՈՅՆԳԱԼՔՍՏԵՆ	ՄԵՋ Ի ՀՈԳՈՅՆ ԳԱԼԸՍՏԵ[Ա]Ն
:Ա: ՍԻՐՊԱՄԱՐԱԳ	... :Ա: (1) ԱՒՐ ՊԱՏԱՐԱԳ:

Ծանոթ. Արձանագրության նախաբանը ոչնչացված է:

1139. ՋՈՒԽՏԱԳԵՂԻ. Նույն տեղում, նախորդից ցած, եղծված, 2 տող.

ԿԱ[illegible]Ա	ԿԱՍ[ԱԻՆ] ԱՅ
[illegible]ԱՅԳԻՆԻՍԲ	...ԱՅԳԻՆ Ի ՍԲ...

1140. ԹԵՎԱՎՈՐ ԽԱՉՔԱՐ. մատուռի պատին, 11 տող.

ԹՎՀԻՍ ԻԸ	ԹՎ[ԻՆ] ՉԻԵ (1276), ՅԻԸ
ԽԱՈՒԹԵԱԹԱՊ	ԽԱՆՈՒԹԵ[ԱՆ] ԱԹԱՊ
ԱԿՍԱԴՈՒՆՆԵ	ԱԿ ՍԱԴՈՒՆԻՆ, Ե-
ՍՀՍԱԹՈՌՆԱԿ	Ս՝ Հ[Ա]ՍԱՆ, ԹՈՌՆ ԱԿ-
ԱՀԱԿԱՂՆԵՑԻ	ԱՆՀԱԿԱՊՆԵՑԻ
ԱՈՒՍԻՆԻՄԽՈ	ԱՍՈՒՍԻՆ ԻՄ ԽՈ-
ՇԱՔԴՈՒ ՍՄ	ՇԱՔ, ԴՈՒՍՏ
...ԱԿԱԿՆԵՑԱՔՋԽՀՍԱ	[Ր]...Ա ԿԱՆԿՆԵՑԱՔ ՋԽ[Ա]ՀՍ ԵՒ
...ՑԱՔԸՆԾ Ա[illegible]Ք Ո	...ՑԱՔ ԸՆԾ...ԱԽՔՈ
...ԻՍԱ[illegible]ԵՂԲՄՔՍ ՍՀՄ	...ԻՍ ԵՒ ԵՂԲԱՐՔՍ Ս[Ա]ՀՄԱ[ՆԵՑԻՆ]
...Ա-ՆԻՎՐԴ-ԱՎՈ-ԻՆ Ջ	...[Ի Տ]ԱՒՆԻ Վ[Ա]ՐՈ[Ա]Ա[Ա]ՌԻՆ .Ջ...:

Ծանոթ. Արձանագրության որոշ մասեր եղծված են, և հնարավոր չէ իմաստն ամբողջացնել: *Աթապակը* Սադուն Բ-ն է, Գուգարաց աշխարհի հոգևոր կենտրոնների պատ-

րոնն ու հովանավորը, Կայենի և Մահկանաբերդի իշխանաց իշխան, մոնղոլական լայնածավալ երկրում մեծ հեղինակություն վայելող պետական-ռազմական գործիչ: Ցավոք, հնարավոր չէ պարզել Հասանի պապի և Խոշաքի ծնողի անունը, բայց հայտնի է, որ Ալանը նշանավոր ավան էր Վերին Խաչենում, Թարթառի ավազանում և ԺԳ դարում էր Հաբերքի իշխանական տան կենտրոններից:

Մեր ծեռքի տակ եղած լուսանկարում, հիմնվելով տողի սկզբի Ա տառից հետո բավական որոշակի կարդացվում է Ջ տառը, ուստի տեղանունը պետք է կարդալ ԱԿԱՆՋԱԿԱՂՆԵՑԻ, որը, կարծում ենք, չպետք է կապ ունենա Ակաո ավանի հետ: Ա. Սաղումյանը իններորդ տողի վերծանության մեջ նշել է միայն ՅԱՔ ԸՆԾԱ բառակապակցությունը, չնայած իր գրչագրում առկա է ԱԽՔՈ տառախումբը (խմբ.):

1141. ԽԱՉՔԱՐ. Զուխտագեղցու երկրորդ մատուռի արևմտյան պատին, մասամբ եղծված, 4 տող.

ԵՍՓԻԼԻՊՈՍԵԻԱՇՈՄՐԵՂԲ
ԱՅՐԻՄԿԱՆԹ[illegible]ԵՅԱՔՋԽԱՉՍ
[illegible]ԲԱՐԵԽԱԻՍՄԵՋԵԻԾՆՂԱՅՑԵՐ
ՈՑ

ԵՍ՝ ՓԻԼԻՊՈՍ, ԵԻ ԱՇՈՏ՝ ԵՂԲ-
ԱՅՐ [ԻՄ], ԿԱՆԳ[Ն]ԵՑԱՔ ՋԽԱՉՍ
[Ի] ԲԱՐԵԽԱԻՍ ՄԵՋ ԵԻ ԾՆՈՂԱՑ ՄԵՐ-
ՈՑ:

Ծանոթ. Խաչքարը XIII դ. հնություն ունի և պատի մեջ է ագուցվել նորոգությունների ընթացքում:

1142. ԽԱՉՔԱՐ. Կողբից 3 կմ հյուսիս-արևմուտք, «Վարդգեղ» գյուղատեղի գերեզմանոցում, կիսավեր մատուռի մոտ.

ՍԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵԽԱԻՍ ԱՋԻՋԻՆ: ԹՎԻՆ Ռ�ճ (1651):

ՀՊՎԱ

ԱՐՋԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԲԵԿՈՐՆԵՐ, ԳՏՆՎԱԾ ԿՈՂԲԻ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԻՑ

1143. ԲԵԿՈՐ. քանդակազարդ, ելնդատառ: Արծանագրության մնացորդը.

...ինձ եւ ամենայն ժառանգաւորացն:

Հրատ. «Էջմիածին», 1963, 9, 55:

1144. ԲԵԿՈՐԻ վրա.

...պս ետու...

Հրատ. «Էջմիածին», 1963, 9, 55:

1145. ԲԵԿՈՐԻ վրա.

եւ ամենայն ժառանգաւորաց

Հրատ. «Էջմիածին», 1963, Գ, 55:

Ծանոթ. Այս և հայերեն ու վրացատառ մի շարք արձանագրությունների մնացորդների հնագույն կոթողների բեկորներ հայտնաբերել է հնագետ Հովսեփ Եղիազարյանը 1939-1940 թթ. Կողբ գյուղի տաճարի պեղումների ընթացքում:

ԴՈՎԵՂ

Գյուղից 4 կմ հարավ, անտառապատ լեռնալանջին, շինված է Դվեղա Ս. Սարգիս վանքը: Հնուց մնացել է անտաշ քարերով և թաղածածկ մի մատուռ, որին կից 1845-1849 թվերին, համածայն արձանագրության շինվել է սրբատաշ քարերով մի փոքր եկեղեցի, հավանաբար հին հիմնապատերի վրա. գլխին գմբեթի փոխարեն շինված է զանգակատուն: Բակում էլ կան նորաշեն սենյակ-օթևաններ՝ ուխտավորների համար:

Նորաշեն եկեղեցու արևմտյան պատի խորշերի մեջ արտաքուստ ագուցվել են երկու փոքր, սպիտակավուն քարից շինված գեղաքանդակ խաչքարեր՝ արձանագրություններով:

1146. ԽԱՉՔԱՐ. ագուցված հարավային խորշի մեջ. քիվին, ճակատին և թևերի շուրջը, 5 տող.

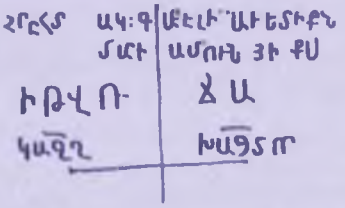

ՄՔԱՉՍԸ: ՏՆՏՍ:ՍԱՌՒԿՆ
ՀՐՀՀՏ ԱԿ:Գ ՄԷԷԼԻ ԱԻԵՏԻՔՆ
ՄԱՐԻ ԱՄՈՒՆ ՅԻ ՔԻ
ԻԹՎՌ- Ձ Ա
ԿԱՉՂ ԽԱՉՏՈՐ

ՍԲ ԽԱՉՍ ԲԱՐԵ⌊ԽԱԻՍ Է⌋ ՏՆՏ⌊Ե⌋Ս ՍԱՌԻԿ⌊Ի⌋Ն:
ՀՐԸՇՏԱԿ ԳԱԲՐ⌊Ի⌋ԵԼԻ ԱԻԵՏԻՔՆ
ՄԱՐԻԱՄՈՒՆ ՅԻ ՔԻ
Ի ԹՎ⌊ԻՆ⌋ ՌՃԱ (1652):
ԿԱՉ⌊ՄՈ⌋Ղ ԽԱՉ⌊Ա⌋ՏՈ⌊Ի⌋Ր:

Ծանոթ. Տնտեսի առկայությունը վկայում է, որ տեղում գոյություն է ունեցել մարդաշատ միաբանություն:

1147. ԽԱՉՔԱՐ. ագուցված հյուսիսային խորշի մեջ, նախորդից ձախ, նույնպես ավետման տեսարանով, չկա բարեխոսողի անունը, 3 տող.

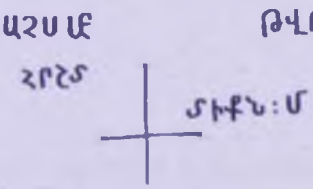

ՄԽԱՉՍԸ ԹՎՌՁԱ
ՀՐՀՏ
ՏԻՔՆ:Մ

ՍԲ ԽԱՉՍ ԲԱ⌈ՐԵԽԱԻՍ⌋ ԹՎ⌊ԻՆ⌋ ՌՃԱ (1652):
ՀՐ⌊Ե⌋Շ⌈ԱԿ ԳԱԲ⌉
⌈ՐԻԷԼԻ ԱԻԵ⌋ՏԻՔՆ Մ⌊ԱՐԻԱՄՈՒՆ⌋:

Ծանոթ. Այս խաչքարը նույնպես խաչատուր կազմողի ձեռագործն է՝ կրկնվող պատկերաքանդակներով և համապատասխան մակագրություններով: